

PROBLÉMY DANÍ A SOCIÁLNYCH ODVODOV

I. Rámcové vymedzenie daní

1. Vymedzenie daní (resp. aj sociálnych odvodov)

Dane (a sociálne odvody): vládnym vynucovaním vládami získané zdroje na financovanie verejných výdavkov.¹ Dane – neúčelovo viazané

Sociálne odvody: vládou spravovaný systém financovania sociálnej sféry „poistného“ charakteru, do ktorého ľudia povinne a pravidelne odvádzajú príspevky a nároky na dávky im vznikajú, keď nastane konkrétna sociálna alebo zdravotná udalosť

- štátom organizovaná a vynucovaná finančná hra na bezrizikové kolektívne poistenie (dôchodkový systém: obdoba *Ponziho schémy*)

Čo znamenajú/prinášajú dane a sociálne odvody?

- zásah do vlastníctva jednotlivcov a nútené presmerovanie nimi vytvorených zdrojov a narušenie ekonomickej kalkulácie a alokácie zdrojov v ekonomike
- oddelenie tvorby a rozdeľovania bohatstva

2. Na čo slúžia dane?

- na financovanie verejných výdavkov (*alokačná funkcia*), tým presmerujú a menia finančné toky v ekonomike,
- nie na ovplyvňovanie chodu ekonomiky - ako nástroj anticyklickej fiskálnej politiky („stabilizačná funkcia“ – uznávaná neo/keynesiánskymi ekonómami),
- nie na ovplyvňovanie príjmových rozdielov v spoločnosti („distribučná funkcia“ – uznávaná neo/keynesiánskymi ekonómami).

3. Princípy a zdaňovania, napríklad:

- princíp schopnosti platiť (predstava, že dane by mali byť zvyšované so zvyšujúcim sa príjmom ich platiteľov: základ pre progresívne zdaňovanie, ale aj proporcionálne)
- princíp úžitku (vyjadrujúci požiadavku, že veľkosť dane by sa mala odvíjať od hodnoty služby, ktorú získava daňový poplatník. Na jeho zabezpečenie sa používajú poplatky.

¹ Ďalšími, menej viditeľnými, ale ekonomicky nebezpečnými formami financovania verejných výdavkov na úkor budúcnosti sú deficitné financovanie a inflácia (*inflačná daň*).

Zástancovia tohto princípu tvrdia, že je oveľa efektívnejší a menej škodlivý ako dane určené na základe schopnosti platiť, keďže daň nie je použitá na rozdeľovania bohatstva členov spoločnosti a daňovník je viac motivovaný platiť, i keď na základe „vynútenej“ výmeny zo strany štátu.

4. Typy daní

- dane zo zahranično-obchodných transakcií (clá a pod.)
- dane zo mzdy a nákladov práce: sociálne odvody / sociálne „poistenie“ (od r. 1883 zavedené Otto von Bismarckom),
- dane z príjmu fyzických osôb (napr. v USA v 1861 vo výške 3%) - progresívna² (napríklad v USA zavedená v r. 1913 vo výške 1 až 7% - pozri *Schéma 1*), proporcionálna („rovná“), r/degresívna, daň z hlavy (paušálna daň), hlasovacia/volebná daň, negatívna dôchodková daň [navrhovaná M. Friedmanom]),
- daň z príjmov právnických osôb (daň zo zisku),
- dane zo spotreby (DPH, spotrebné) – zavádzané po 2. sv. vojne
- dane z majetku, ekologické dane, ...

5. Podstatné dôsledky zdaňovania

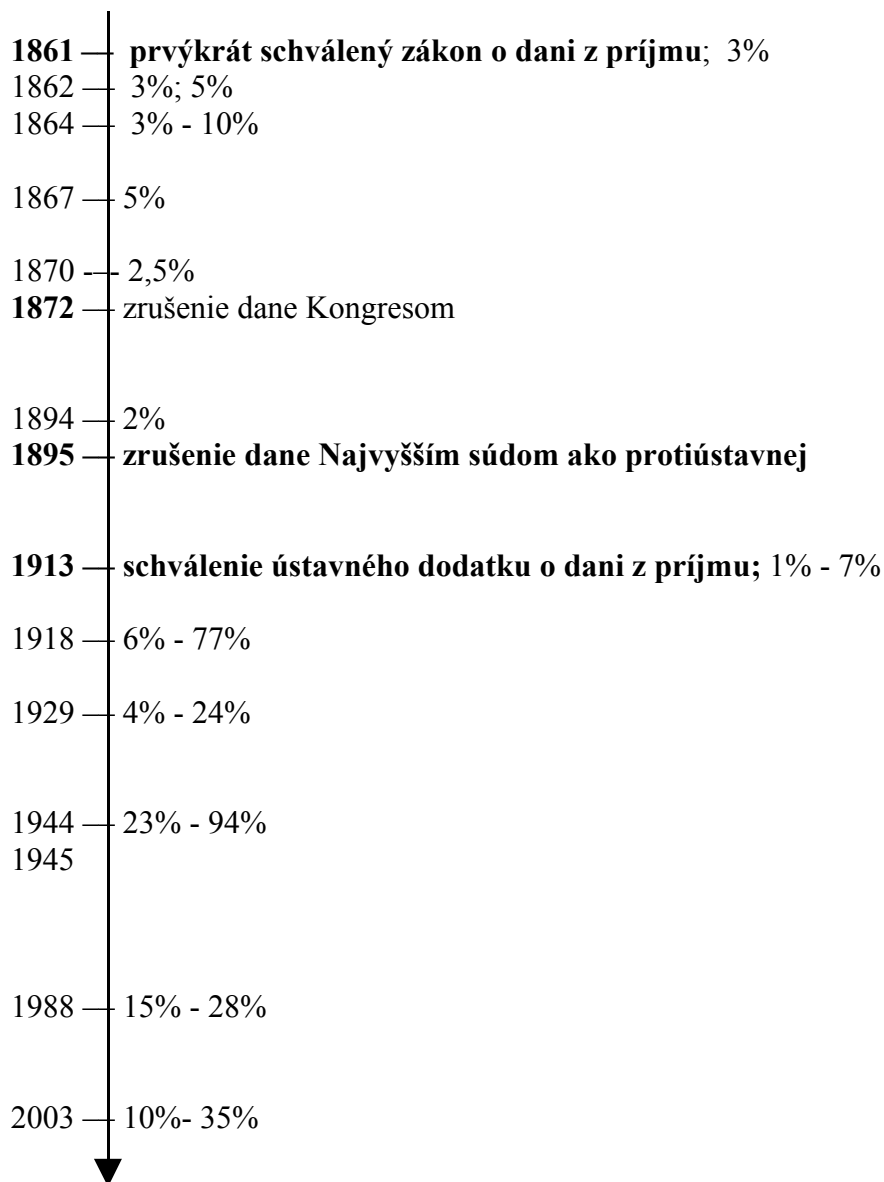
ALE podstatnejšie ako typ dane je celková miera zdanenia (záťaž). V praxi neexistuje (viac alebo menej) spravodlivá a neutrálna daň (bez distorzií).

Dane napríklad: _

- finančne zaťažujú subjekty, tým znižujú reálne peňažné aktíva, disponibilné príjmy a znižujú životný štandard platiteľov,
- zvyšujú mieru časovej preferencie, spotreby a znižujú mieru investovania a/alebo úspor,
- znižujú motiváciu podnikat' a/alebo pracovať,
- narúšajú prirodzenú alokáciu zdrojov,
- deformujú ekonomickú kalkuláciu
- obmedzujú a umelo menia ekonomické rozhodnutia ľudí

² Progresívne zdanenie v porovnaní s ostatnými typmi zdaňovania osobitne znižuje hraničnú užitočnosť príjmu a výraznejšie brzdí a demotivuje produktívne úsilie, ochoty podnikat', pracovať, šetriť a/alebo investovať.

Schéma 1: Vývoj dane z príjmu fyzických osôb v USA

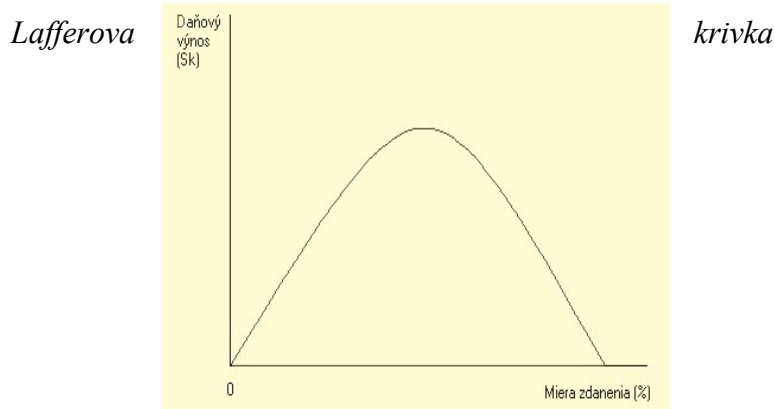

Poznámka: Popri uvedených sadzbách sa v uvedenom období uplatňovalo aj nezdaniteľné minimum

ZDROJ: Higgs (1987), Young (2004), <http://www.ntu.org/>.

II. Praktické problémy, súvisiace s daňami

- vzťah medzi mierou zdanenia a príjmami verejných rozpočtov z daní (Lafferova krivka),
- spôsoby merania daňového zaťaženia (vrátane vykazovania dňa *daňovej slobody*, *daňového oslobodenia* a prepočtu priemerného daňového a odvodového zaťaženia nákladov práce),
- daňové zaťaženie: vplyv na disponibilné príjmy ľudí a ich ekonomické rozhodnutia.

Prístupy k daňovej a odvodovej záťaži na Slovensku

Štandardne sa uvádzajú tri spôsoby daňového zaťaženia občanov krajine:

1. Daňová kvóta (najmä daňová kvóta II.)
2. Pomer verejných výdavkov k HDP a *deň daňovej slobody* (Tax Freedom Day)
3. Priemerné daňové a odvodové zaťaženie nákladov práce a *deň daňového oslobodenia* (Tax Liberation Day)

Ad 1. Daňová kvóta

Na verejnosti sa najčastejšie prezentuje ako daňové zaťaženie ako pomer príjmov z daní a sociálnych odvodov, teda tzv. daňová kvóta II.

Daňová kvóta II by sa však nemala dávať do rovnosti s daňovým, respektíve daňovo-odvodovým, zaťažením obyvateľov napríklad z nasledujúcich dôvodov:

- nezahŕňa povinné finančné odvody, ktoré subjekty musia platiť do iných inštitúcií ako je verejná správa;
- zmena príjmov z daní automaticky neznamená aj adekvátnu zmenu záťaže obyvateľov platbami týchto daní, a to aj vo vzťahu zmene k HDP;
- nezohľadňuje prenášanú daňovú záťaž do budúcnosti v podobe deficitného hospodárenia verejnej správy.

Podstatné dôvody nespájania daňovej kvóty s daňovým zaťažením sú na strane čitateľa aj na strane menovateľa tohto ukazovateľa. Zmena výnosov z daní nie je automaticky priamo

úmerným dôsledkom zmeny zdanenia. Neraz to platí naopak a zníženie daní môže priniesť zvýšenie ich príjmov. Tak to bolo aj pred niekoľkými rokmi u nás v prípade zníženia dane z príjmov. Zvýšenie daní neraz spôsobuje pokles výnosov z nich. Nízke daňové príjmy môžu byť dôsledkom značných daňových únikov, ako v Grécku.

HDP v menovateli je osobitný metodický problém. Príkladom je vykazovanie rastu HDP aj vďaka verejným výdavkom, hoci tie predstavujú len presmerovanie zdrojov vytváraných tvorcami ekonomických hodnôt. Okrem toho, rýchlejší rast HDP umožňuje pokles daňovej kvóty aj pri rastúcich daňových príjmoch, čo sme mali možnosť pozorovať aj na Slovensku.

Ad 2. Pomer verejných výdavkov k HDP

Z makroekonomického pohľadu je zdôvodniteľnejší prístup vykazovania daňovo-odvodového zaťaženia podľa percentuálneho pomeru verejných výdavkov k HDP. Zohľadňuje aj deficit verejných financií, ktorým vláda v danom roku zaťažila daňovníkov do budúcnosti. Podľa tohto prístupu prezentuje na Slovensku Nadácia F. A. Hayeka a Združenie daňových poplatníkov Slovenska *deň daňovej slobody (Tax Freedom Day)*. Verejné bremeno na rok 2012 odhadli na 41,7%, čo zodpovedá 1. júnu ako dňu daňovej slobody.

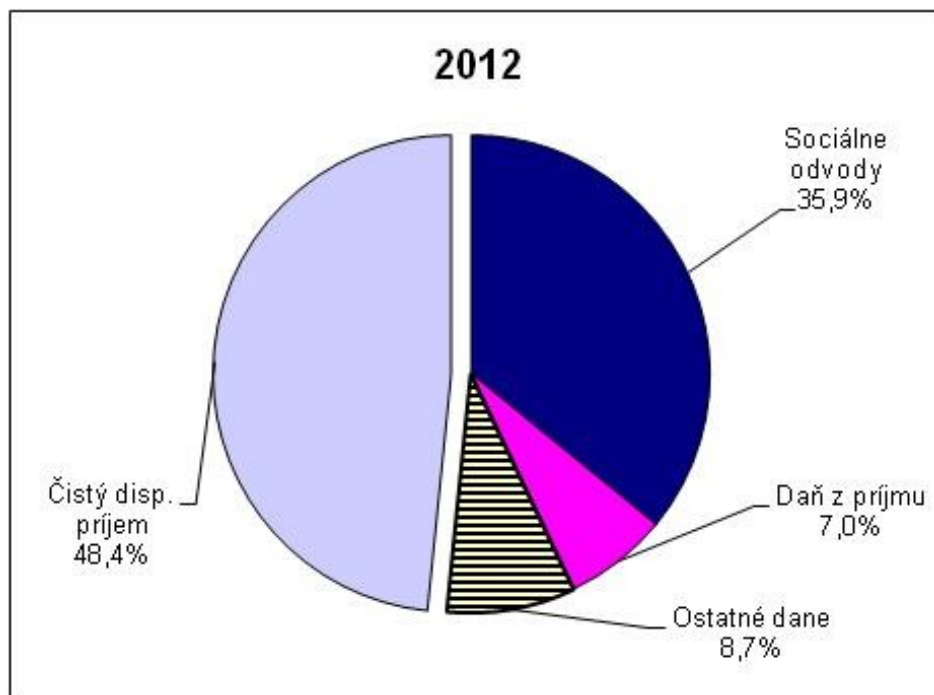
Deň daňovej slobody je užitočným, ale iba ilustračným príkladom veľkosti finančnej záťaže daňovníkov. Opiera sa tiež o agregátne veličiny (vzdialené reálnym príjmom ľudí), vrátane problému HDP v menovateli. Rast HDP (na Slovensku aj o niekoľko miliárd eur ročne) umožňuje pokles pomeru výdavky/HDP napriek (neraz aj značnému) rastu verejných výdavkov. To znižuje vypovedaciu hodnotu ukazovateľa. Neodráža ani zmenu daní. Vykazovanie dňa daňovej slobody výdavkovou metódou preto viac názorne poukazuje na celkovú mieru vládneho *prerozdeľovania* ako na reálne daňovo-odvodové zaťaženie ľudí.

Ad 3. Priemerné daňové a odvodové zaťaženie nákladov práce

Prístupy, ktoré stoja viac na mikroekonomických základoch, majú väčšiu výrokovú hodnotu a sú bližšie k realite daňovo-odvodového zaťaženia. Takým je i metodika daňovo-odvodového zaťaženia priemerného zamestnanca k mzdovým nákladom. Tú používa New Direction – The Foundation for European Reform, ktorá podľa nej prezentuje *deň daňového oslobodenia (Tax Liberation Day)*. Opiera sa pritom o štúdiu Institut Économique Molinari (IEM) a údaje Ernst & Young. Na Slovensku prezentuje tieto výsledky KI, ktorý je partnerskou inštitúciou New Direction. Touto metodikou prezentujeme ako dlho musia zamestnanci v členských krajinách EÚ pracovať od začiatku roku dovtedy, kým prestávajú platiť na štát a ich príjmy už zostávajú im.

Podľa tohtoročnej štúdie pripadol *deň daňového oslobodenia* na Slovensku na 21. jún. Oproti minulému roku je to zhoršenie o 6 dní. Dôvodom je zvýšenie minuloročnej daňovej záťaže priemerného zamestnanca z úrovne 45,2% o ďalšie takmer dva percentuálne body v tomto roku. Slovenský zamestnanec tak podľa tejto metodiky v priemere odvedie na dani z príjmu, odvodoch a DPH takmer 47% mzdových nákladov. Ak by sa do metodiky výpočtu zarátavalo i zaplatenie spotrebných daní, priemerný slovenský zamestnanec by odvedol až 51,6% a ostal by mu čistý príjem na úrovni 48,4% mzdových nákladov, ako uvádza Nadácia F. A. Hayeka (pozri Graf 1).

Graf 1: *Priemerné daňové a odvodové zaťaženie nákladov práce v SR*

Zdroj: NFAH, ZDPS (2012) www.hayek.sk, graf autor.

Príloha

Vznik systémov sociálneho „poistenia“ vo vybraných štátoch

Štát	Úrazové poistenie		Nemocenské poistenie		Starobné poistenie		Poistenie v nezamestnanosti		Rodinné prídavky
	Dobr.	Pov.	Dobr.	Pov.	Dobr.	Pov.	Dobr.	Pov.	
Belgicko	1903		1894	1944	1900	1924	1907	1944	1930
Dánsko	1898	1916	1892	1933		1891	1907		1952
Fínsko		1895		1963		1937	1917		1948
Francúzsko	1898	1946	1898	1930	1895	1910	1905	1914	1932
Holandsko		1901		1913		1913	1916	1949	1940
Nemecko		1884		1883		1889		1927	1954
Nórsko		1894		1909		1936	1906	1938	1946
Rakúsko		1887		1888		1927		1920	1921
Švédsko	1901	1916	1891			1913	1934		1947
Švajčiarsko		1911	1911			1946	1924		1952
Taliansko		1898	1886	1928	1898	1919		1919	1936
Veľká Británia	1906	1946		1911		1908		1911	1945
Austrália		1902		1945		1909		1945	1941
Kanada		1930		1971		1927		1940	1944
Nový Zéland		1900		1938		1898		1938	1926
USA		1930				1935		1935	

Zdroj: Večeřa (2001), Gonda – Novota – Dostál (2005)

Základná a odporúčaná literatúra

BUCHANAN, J.M. (1998), *Verejné finance v demokratickém systéme*. Brno. Computer Press.

HEYNE, P. (1991), *Ekonomický styl myšlení*. VŠE Praha, 1991 [14. kap.]

HAMPL, M. (2001), „Trojí přístup k veřejným statkům.“ *Finance a úvěr*, 51, 2001, č. 2.

ROTHBARD, M. (2001), *Ekonomie státních zásahů*, Liberální institut, 2001

Doplňující literatúra

GONDA, P. – NOVOTA, M. – DOSTÁL, O. (2005), *Návrh sociálnej reformy na Slovensku*.
Stála konferencia občianskeho inštitútu. Bratislava, 2005.

HIGGS, R. (1987): *Crisis and Leviatan*. Oxford University Press, 1987.

VEČEŘA, M. (2001): *Sociální stát – Východiská a přístupy*. Sociologické nakladatelství. Praha, 2001.

YOUNG, A. (2004): „The Origin of the Income Tax“. *Mises Daily*. Ludwig von Mises Institute.

<http://www.ntu.org/>